

МУКЛИ, ВЕЧНИ БОЛ ВАСИОНЕ МИЛЕТЕ ЈАКШИЋА

ВУКОСАВА ЖИВКОВИЋ

Земунска гимназија, Градски парк 1, 11080 Земун, Србија
E-mail: vukaz@eunet.rs

Резиме: У богатом, свеколиком песничком опусу Милете Јакшића огромна пространства васионе, пре свега обрада звезданих и лунарних мотива, имају значајну улогу. Без обзира да ли је космичко универзални пратилац лирског субјекта, извор и исходиште егзистенцијалног страха, песнички простор, или је тек пропратни троп, оно је јасан оријентир ка основним песниковим преокупацијама. Оне се у раном песниковом стваралаштву препознају као детаљи хладних пејзажа или позноромантичарске хиперболисане метафоре устрепталих осећања. У каснијем стваралаштву Милете Јакшића, непрегледно пространство васионе, присуство небеских тела готово се у потпуности могу уклопити у опште одреднице поетике симболизма, као што су: слутња, бојазан, бол и декаденција у најширем смислу речи.

1. УВОД

У овом раду се даје кратак пресек стваралаштва Милете Јакшића са акцентом на место, улогу и значај космичких елемената у његовој поезији. Рад настоји да пружи увид у поједине етапе његовог певања, како би се видео еволутивни ток његове поезије – од подражалачког набоја до оригиналних, дубоко проживљених стихова.

2. РАЗВОЈНИ ПУТ КОСМИЧКОГ У ЈАКШИЋЕВОЈ ЛИРИ

*Јер душа има ту способност да саобраћа са светом с
оне стране: између микрокосмоса и макрокосмоса
постоји један тумач, један заједнички језик, који им
омогућава да се један другом открију и да се
препознају – језик симбола, метафора, аналогија.*

Марсел Рејмон

Космичка пространства су одувек била велика песничка инспирација. Ипак, постоје уметнички правци у којима је оријентација ка њима чешћа,

истакнутија и значајнија. Један од таквих је свакако симболизам у коме се по наводима његових истакнутих представника тежи ка просторствима универзума, било да као велики Шарл Бодлер теже универзалним аналозијама, или да као наш Јован Дучић опевају "музику сфера".

Песник који је стицајем различитих злосрећних околности био постављен на маргине књижевног живота свога времена,¹ а према коме ни садашња књижевнокритичка апаратура није у довољној мери исправила ту неправду, био је Милета Јакшић. Песник на међи двају векова - XIX и XX, био је и остао на вечитом раскршћу стилских праваца и школа војиславизма и симболизма, али и естетских одређења нашег важног или маргиналног представника литерарног доба у коме је живео. Упркос томе, у његовим песмама могу се наћи неки од најупечатљивијих прилога нашем песништву симболизма. У њима значајно место заузима обрада лунарних, звезданих и сасвим ретко соларних мотива, песнички простор васионе и изражавање основних декадентних лирских расположења страха, слутње, бола, често опеваних у уској вези са космичким просторством.

Мотиви Месеца, Сунца и звезда јављају се у различитим фазама певања Милете Јакшића. У раном стваралаштву, када је у Јакшићевим стиховима преовладавао утицај поезије Војислава Илића, они су најчешће део колорита тзв. хладног пејзажа. У њему преовлађује атмосфера сивила, грубе контуре парнасовски исклесаних предела гробља, напуштених палата и древних градова. Космички елементи су у овим стиховима ван посебног значаја за суштинско значење песме, више присутни као лако препознатљив троп. У ретким примерима они се уклапају у општа места о непролазности и цикличности појава као што су излазак или залазак Сунца, Месец и звезде као тихи пратиоци ноћног описа природе наспрам променљивости и пропадљивости земаљских пејзажа:

*Ал црна ноћ кад мене, румена зорица сване,
На њега не пада никад умилног сунца зрак...
Суморна јака дође са вихорима страшином
Покида цвеће мило, свеже зелене гране
И цветак покри мрак."*

Слично је и са Јакшићевим раним стиховима у којима се огледа утицај романтичарских стремљења пре свих А.С. Пушкина и Ј. Ј. Змаја. У својој

¹После прве песничке збирке Милете Јакшића *Песме* 1889. огласио се тада моћни, утицајни књижевни критичар Љубомир Недић, написавши текст препун оштрих осуда од којих се Јакшић никада није као стваралац опоравио. Недић је Милету Јакшића назвао "узурпатором стихотворцем", епигоном који не зна да пише већ само да лоше подражава. Једна од Недићевих констатација за наведену збирку Милете Јакшића била је и: "Ми смо у њима нашли стихова, али нисмо нашли песама, а још мање песника" – Недић, Љубомир : 1953, *Српски песници*, Ново покољење, Београд, стр. 279

песми *Очекивање* Милета Јакшић опева устрепталост лирског субјекта у нади да ће се у ноћи појавити драга. У видном маниру Змајевих *Ђулића* звезде су тихи пратиоци ноћи, а лик жељене жене хиперболисана метафора светлости која по свом интензитету надјачава светлост небеских тела:

*Пролази време. Ти се не бој мрака,
Звезде се гасе сред снежних облака,
Јака је тама, бели снег је јачи,
Плећи је диже да ти пут означи,
Сумрак се блиста – моја соба мала
Од твог би лица тако засијала.*

У свом зрелом стваралаштву Милета Јакшић је променио и начин писања. Тада у његовим стиховима више нема подражавалачких црта нити према романтичарима, нити према В. Илићу. У на први поглед хладан пејзаж, Јакшић је успео да унесе присуство неке чудне, скоро спиритуалне субјективности. ”Док у Војислављевом простору запажате простор изван песника, и док имате утисак да ће у тај простор управо неко ступити, пореметити ваздушну перспективу (парнасовска особина) и изазвати потом психолошки ефекат, дотле у Милетин простор, или, прецизније, у простор Милетине песме, ма колико он био реалистичан или реалистички прецизан, не може да се продре, јер је песник урастао у слику, постао део ње, она сама!”² Милета Јакшић својим стиховима сада све чешће изражава слутње, бојазни, страх од протицања времена. У његовим описима природе уместо некада јасне, оштре слике предмета, постају све присутније нијансе благи преливи, а сами стихови све музикалнији.”Он има врло живо осећање природе, ретку способност да нађе конкретну појединост која слици даје живота и рељефа, у исти мах његови описи природе имају нечега ширега, готово симболичког значаја.”³ У таквом стилском заокрету поново је често присутан космички простор, именовање небеских тела, али они сада имају другачије значење. Лирско ”ја” се сада стапа са муком васионе, осећа истовремено садејство и исконски страх пред њеном незнатом величином не покушавајући да га ни за тренутак негира. Мук у Јакшићевој песми *Ћутати* је мук *fin de siècle*-а, симбол бескрајне тишине и медитације над вечитим пространством без бодлеровске тежње да се једнога дана докучи и протумачи слика целог универзума:

*Твој бол? Ћутати. Страдати ... ћутати.
Где звезде, оне одискони туже
У бескрајности небеских простора
И ћуте, вену тихо као руже.*

²Јуришевић, Миодраг: 1972, ”Милета Јакшић”, у књизи *Песништво од Војислава до Бојића*, Нолит, Београд, стр. 150

³Скерлић, Јован: 1953, *Историја нове српске књижевности*, Рад, Београд, стр. 405

(…)

*Глас твога бола, то је звук изгубљен
У муклом, вечном болу васионе.*

Ова песма је једна од централних у којима се осећа дах другачије поезике Милете Јакшића. Декадентни моменти бивају поткрепљени симболима туге звезда и читавог космоса. Стварајући пре авангардних праваца у којима је космос побудио нове песничке појаве и значења, Јакшић је за тренутак успео да искорачи из уобичајених предела овоземаљског бола. Његова субјективност излази ван оквира обичне људске патње, слика пропадљивости индивидуе и древних цивилизација о којима је певао раније. Овде је то универзална патња егзистенције свега постојећег, у којој звезде и васиона више нису метафоре вечности или пролазности него прерастају у симболе исконског, упијајућег простора појединачног људског вапаја и бола. На тај начин се Милета Јакшић приближава, мада га у потпуности и не осваја, Дисовом песничком кругу селене огромног ока које није налик људском а које упија у себе све мере ствари.

Управо је на овом и сличним местима, захваљујући пре свега симболици непрегледног васионског простора, Милета Јакшић успео да закорачи из опсега песнички препознатљивог у просторе универзално потврђујући мисао Јована Дучића да је лирски песник филозоф који иде до крајње границе трансцендентног и општег.

Литература

Јуришевић, Миодраг: 1972, "Милета Јакшић", у књизи *Песништво од Војислава до Бојића*, Нолит, Београд.

Недић, Љубомир: 1953, *Српски песници*, Ново покољење, Београд.

Скерлић, Јован: 1953, *Историја нове српске књижевности*, Рад, Београд.

THE SILENT, ETERNAL PAIN OF THE UNIVERSE OF MILETA JAKŠIĆ

In the abundant poetical work of Mileta Jakšić the vast Universe, firstly star and lunar motives play a key role. Regardless of the whether the universal accompanies a lyrical subject, or if it is a starting point or the aim of the fear for the existence, poetical field, or merely an accompanying trope, it clearly marks the poet's basic field of interest. In the early period of the poet's work it is recognized to be a detail of a cold landscape or a late romantic hyperbolic metaphor of the exalted feeling. In the later period of Mileta Jakšić's work, a vast field of the Universe, and the presence of planets can almost completely be incorporated into the general merits of the symbolist movement such like: sensing, fearing, pain and decadence in the widest possible sense.